

ТРИДЕНЬК - REVUE HEBDOMADAIRE, UKRAÏNIENNE, TRIDEN'

Число 46 (354) рік вид. VIII. 27 листопада 1932 р. Ціна *р. 2. Prix 2 fr.

Париж, неділя, 27 листопада 1932 р.

Перед нами перше число Бюлетеня Товариства Прихильників Української Господарської Академії.

Знаходимо в ньому коротку історію заснування цього Товариства, його дотеперішнього розвитку та згадку про успіхи, яких воно вже досягло за короткий час свого існування.

Засноване в критичний момент, коли виявилася загроза для дальшого існування єдиної в світі української політехники — Української Господарської Академії в Чехословаччині — Товариство, як відомо, поставило собі за мету здобуття між самим українським громадянством необхідних засобів для удержання Академії.

Нарід — собі! — пролунало кинуте Товариством гасло. І за прикладом, який вже в житті стільких народів освідчився в їх боротьбі за свою культуру, українці почали організовувати для огнища своєї технічної культури поміч своїми власними силами.

Завданням Товариства є зібрати 1000 членів, якіб вносили річний внесок у висоті 10 доларів. Цього б стачило, щоб Академія й надалі переводила свою нецінну для українського народу працю.

Власно, таке, ніби, невелике завдання, — як для такого великого народу, як наш, — придбати 1000 членів. Бо цих 1000 членів чекає Товариство не від однієї лише української еміграції. Аджеж і Галичину, Волинь, Буковину, Підкарпаття — всі ці українські землі, як рівно-ж і нашу заокеанську еміграцію в Америці, питання існування Академії обходить в однаковій мірі з емігрантами з Великої України.

І дійсно. Ми бачимо, що українське громадянство зрозуміло всю важність заховання Академії для нації. Скрізь на українських землях,

де це лише можливе за теперішніх часів, — скрізь організуються комітети підтримки Академії — у Львові, у Луцьку, в Ужгороді.

Справді, лише уявити собі, що одного дня Академія більше не існує...

Ніде на широких просторах нашої землі немає зараз подібної української високої школи. І з моментом закриття Академії погасне той єдиний свій вогник технічного світла, який світити тепер українському народові мусить, волею долі, з чужого гостинного краю.

Це був би для нас такий удар на культурному полі, який можна було б назвати навіть словом катастрофа, і який болуче відчувався б нами аж до самого ясного дня відродження української державности.

Дійсно, як трудно творити в наших тяжких умовах навіть звичайну маленьку початкову школу для наших дітей. В багатьох випадках це, — не лише для емігрантів, — є просто неможливим. Можна, отже собі уявити, що значить заснувати високу технічну школу... коли б ми допустили, зпринципилися до того, що одного дня Академія закриє свої двері...

Але після перегляду Бюлетеня Товариства Прихильників Академії з'являється ясний промінь надії, що цього таки не станеться.

На 15 вересня с. р. Товариство вже мало більше, як 300 членів, що приголосилися як з еміграції, так і з українських земель. За останній час число членів Товариства, без сумніву, ще збільшилося.

Але все-ж — це, приблизно, лише третина завдання, яке мусить бути виконано до кінця, яке не виконати ми не маємо права, бо це завдання нашої національної чести.

І ми глибоко віримо, що ту решту — ще яких 600 членів — Товариство Прихильників Академії придбає в самому скорому часі, бо ми не представляємо собі, як може не вступити до Товариства Прихильників якась українська організація, як може не стати членом Товариства кожний свідомий українець-патріот, або хоч би не внести свого посильного внеску на таку високу ціль.

Українські організації та окремі громадяне, крім того, напевно, проявлять більше і своєї власної ініціативи в організації праці самого Товариства Прихильників Академії скрізь на місцях.

Не чекайте, аж до вас прийдуть. Засновуйте самі при своїх громадах та інших організаціях місцеві комітети підтримки Академії, або обирайте окремих референтів, які б спеціально цією справою відали у вашій місцевості.

Бо не треба забувати, що акція мусить бути сталою, отже провадитися мусить завжди і без перерви.

Не треба забувати тако-ж до чого зобов'язує нас, як перед самими собою, перед Україною і перед чужим світом те мірило нашої національної зрілості, те коротке, але горде гасло —

Нарід — собі!

Так, до дальшої праці! Справу щасливо зрушено з місця. Її треба лише достойно закінчити на славу й користь рідній культурі, рідному краю.

Пам'яті М. Лисенка

Одбувся в Празі пам'ятний вечір з приводу 20-тиліття з дня смерті славного українського музики Миколи Лисенка. Вечір той урядило Товариство Прихильників Української Пісні, виступивши тим поперше, так мовити, на публічну арену.

Свято перейшло гарно, але мало воно свої особливості. Першою з них було те, що головними учасниками вечера були — чехи. Відомий історик і знавець музики проф. Неєдли дав блискучу формою й науково оброблену музикальну характеристику Лисенка, вказуючи одночасно й його місце серед слов'янських композиторів. Першорядна співачка пані Шмідова-Дубська чудесним сопрано виконала Лисенкові композиції. Навіть пісні, аранжовані Лисенком, співав чеський хор, — як міг та як умів.

Вражіння від того було подвійне. З одного боку, було дуже приємно, що славне ім'я нашого музики проломило стіну, яка загороджувала український світ до європейського, що чужинці, бодай і слов'яне, шанують Миколу Лисенка, відчують і добре розуміють його творчість. З другого, боку нема чого з тим ховатися, було певне прикре почуття: чому це мали робити чужі люде, а не самі українці...

Була ще й друга особливість на цьому святі. Серед виконавців були й українці, але ціла програма вечера була спланована в такий спосіб, що згадували й шанували Лисенка лише як музику, проминувши той факт, що славний музикант був одночасно й славним українським громадянином і патріотом, одним з видатніших наших будителів, вживаючи цього гарного чеського слова...

Сталося однак так, що цю прогалину, свідомо чи несвідомо, може впрост своїм мистецьким чуттям і талантом, загатила одна з українських учасниць свята, а саме артистка-декламаторша пані Наталія Дорошенкова. Для свого виступу в пам'ять Миколи Лисенка вона взяла поезію його молодого друга й племенниці — Людмили Михайловни Старицької — «Великий Похорон». Літературним людям відома історія цієї поезії, яка складає словесний український pendant до Шопеновського безсмертного «Жалібного походу». Написана вона в час війни, в ті її дні, коли московською п'ятою потоптано було українство

в Галичині, коли на все українське впала російська тяжка заборона. Як здається, по-перше прочитано було «Великий Похорон» саме в одну з річниць Лисенкової смерті перед нечисленними, бо була війна й заборона, людьми, що все-таки зійшлися вшанувати його пам'ять. По-друге, він був прочитаний пані Дорошенковою, так само в пам'ять Лисенка, в часи українського відродження в 1917 р., в другій редакції, бо з додатком наприкінці, й говорилося в ньому вже не лише про смерть нації, але й про її воскресення. Додаток цей не був досі ніде друкований; подаємо його тому так, як ми його чули із уст пані Дорошенкової:

Що це? Дивіться, — над нами
Полум'ям мають вогні,
Небо озвалось громами,
Море реве в далині,
Буря орлом налетіла,
Блискавка впала страшна...
Гляньте, — распалась могила,
Тріснула з громом труна...
Небо немов захиталось, —
Сталося чудо з чудес,
Гори до неба озвались:
— Мертвий воскреснув, — ось-ось!...
Встала Україна закута,
Встала живою з трупи,
Тяжкі порвалися пута,
Спали страшні пелени...
Прапор наш має в блакиті,
Сонце пала в небесах,
Пісня ширяє по світі,
Слово брешить на устах!..
Слава борцям України, —
Приспаним смертю й живим, —
Слава усім!...

Вражіння від декламації артистки? Ціла зала завмерла, слухаючи її, багато людей плакало, забувши сльози витирати. Глибина мистецького виразу й сила патріотичного чуття захопила всіх, пам'ять Лисенка-громадянина була тим достойно вшанована...

Наприкінці не могу не поділитися з читачем тою гіркою емоцією, яка гризла моє серце і в час, коли я слухав пані Дорошенкову, і довго після того. Мені доводилося слухати найкращих європейського порядку декламаторів, але наша українська артистка вища за них своїм високим талантом, витонченою технікою, своїми душевними переживаннями. Та яка припала їй артистична доля? В час найбільшого розквіту її сил вона виступає двічі-тричі за рік перед сотнею-другою емігрантів замість того, щоб мати перед собою широку національну арену. Гине великий талант, загибає велика національна цінність; загибає без сліду, бо-ж після артиста матеріально нічого не залишається, зостаються лише ті

мистецькі емоції, які він щедрою рукою кидає в серце людей, що його слухають. Боже мій, Боже мій, який то жаль, яка всенародня шкода! Але що робити, — ради батьківщини, ради її чести, доводиться й такі жертви приносити...

М. Сл.

Микола Віталієвич Лисенко

(З моїх дитячих спогадів)

Мабуть мало є людей, які, знаючи особисто Миколу Віталієвича Лисенка, не були б зачаровані ним як лагідною, до всіх ласкавою та уважною і безмежно доброю людиною. Своєю вдачею та поведженням М. В. зачаровував навіть малих дітей.

Ми, діти, що росли в близькій оточенні М. В., боготворили його. Для нас в особі М. В. об'єднувалось все благородне, прекрасне і шани гідне. В його особі була втілена для нас і вся ідея українська, яку ми тоді хоч і не розуміли, але відчували всією істотою своєю, живучи в атмосфері найгарячішого українського патріотизму, що оточувала М. В. і всіх близьких йому людей..

Мені було 7 років, коли я вперше побачила М. В. Було це через кілька день після того, як мене мої тітка та дядько, В. О. та О. В. Вілінські, привезли до Київа.

* * *

В передпокої почувись особливо радісні привітання моєї тітки, а по хвилі до вітальні увійшов старший пан з маленьким хлопчиком — моїм однолітком, що міцно тримався за його руку. Був то М. В. Лисенко з наймолодшим своїм сином, тепер вже покійним, Тарасиком. Побачивши мене, М. В. ласкаво всміхнувся; погладив по голові і заговорив зі мною по українськи. Ніжний погляд, мила усмішка, привітне обходження, а особливо українська мова, яку я єдину тоді розуміла, одразу завоювали всі мої симпатії. Старші скоро захопилися жвавою розмовою, лишивши мене з Тарасиком бавитися. Спочатку наша розмова не в'язалася, але згодом виявилось, що я сміливіша від соромливого, нерішучого хлопчика і, щоб розважити його, я почала розповідати одну з багатьох казок, що їх навчилася від своєї сільської пістунки баби Питоники. В захопленні своїм оповіданням я не зауважила, що старші змовкли і з цікавістю та замилюванням поглядають на нас. Підвівши голову і побачивши їх усміхнені обличчя, я засоромилася, та М. В. лагідно похитав головою і, дивлячися на мене з ласкавою усмішкою, промовив — «Ич яке!»

* * *

Велике помешкання Лисенків на Тарасовській вулиці у Київі. З довгого передпокою двері праворуч ведуть до кімнати М. В., а просто

— до їдальні. За їдальнею кімната Тарасика, до якого моїх кузин і мене привели в гості. Гувернантки наші, скупчившись, про щось розмовляли і дали дітям спокій та волю. Користуючися нагодою, ми счинили галас та гармидер. Але ось до нас долетіли згуки роялю. Ми стихаємо і прислухаємось, а потім одно по одному тихцем перебігаємо до передпокою і, розмістившись на підлозі перед дверима кабінету М. В., завмираємо. Час від часу музика стихає і чути шелестіння паперу. Ми забули пустування і, притулившись одно до одного, боїмося поворухнутись. Раптом двері відчиняються і на порозі з'являється М. В. Здивовано підвів брови та, зрозумівши ситуацію, ласкаво посміхнувсь і похитав звичним йому рухом головою.

* * *

У Китаїві коло Київа оселилися на літо Лисенки, Черняхівські, а з ними бабуня Старицька — дружина М. П. Старицького і сестра М. В., М. М. Старицька, Стешенки та Вілінські. Розмістилися в чотирьох великих дачах, майже поруч. День-у-день збиралися чи на чай, чи на «морожене», чи на вечерю, чи ходили всі разом на дальшу чи ближчу прогулянку, або купатись.

Вечеряємо у Лисенок. Після веселої, галасливої балачки ми, діти, скупчилися на веранді коло пані В. О. Коннор-Вілінської, яка розповідає нам прицікаву казку про «Івасика Телесика». Вікно з кімнати М. В. розчинено на веранду. У кімнаті в сутінках сидить біля роялю М. В. і, прислухаючися до оповідання, компонує... Тоненько на високих нотах виспіває Івасикова мати, кличучи його до обіду. Грубим голосом на басах заводить відьма. Зловтішно підсміхується Оленка. Бучний галас счинили відьмини гості, наївшись Оленчиного м'яся. Шелестять крилами гуси. Скрипить дерево, що його гризе своїми зубами розлючена відьма. Пищить останній гусачок, що таки бере «на крилята» Івасика... і в нашій уяві казка живе.

* * *

Під великим розлогим дубом Китаївського лісу за столом сидить М. В., його небога Л. М. Старицька-Черняхівська та М. К. Садовський, що приїхав з Київа, щоб порадитися про «Енеїду», яку він підготовляв до вистави. Людмила Михайловна та Микола Карпович радяться над текстом, а М. В. слухає їх, дивиться у далину і похитує в такт віршу головою...

* * *

Їдемо всім «кланом» до театру на «Анеїду». Діти на цей раз відчувають особливе свято. Мені здається, що всі люди чи то трамваєм, чи на «звозиках», простують до театру...

Щоб було зручніше і щоб бути вкупі, закупили майже весь перший ряд балкону. Дітей посадили поруч, але М. М. Старицька, наша

найбільша приятелька, сіла між нами. Перед нею пакунки з солодо-щами, бутербродами, померанчами. Ми почуваємо себе, як дома. М. В. внизу коло оркестри, але час од часу підводить до нас свою білу голову і усміхається, а коли у когось з нас випадає паперчик від цукерки і летить додолу, він докірливо хитає головою, хоч очі його й сміються.

Підчас дії бачимо, як М. В. враз нервово зривається з місця й робить невдоволений рух. Оркестра щось помилилася. В антракті М. В. зникає за кулісами, а згодом приходиться до нас нагору. Бабуня Старицька питає його, що сталося. М. В. пояснює помилку оркестри, але його заспокоюють, кажучи, що помилки ніхто не помітив. — «Але я помітив», каже М. В. і по хвилі вже весело сміється сам собі...

Коли після останньої дії публіка викликає Садовського та Лисенка, і М. В. подають лавровий вінок, нам здавалося, що то і ми герої, що весь театр на нас дивиться і заздрить нам, — бо М. В. «наш»...

* * *

У музичній школі М. В. дітям не аби яке добро. У свято ми, звичайно, заволодіваємо сценою і виявляємо свої артистичні та навіть письменницькі здібності. Старші рідко вмішуються до наших вигадок і лишаються лише глядачами неймовірних п'єс, авторами яких буває Оріся Штешенківна або Рома Черняхівська. Під час одної такої вистави мені довелося грати ролю якогось принца, на якого наскочили розбійники. Принц вбігає до башти, де сидить його принцеса, і в розпучі кричить: «На мене напали розбійники і я пропав, пропав!»... Голосний сміх вибухає в нагороду принцові за його хоробрість, а М. В. сміється, аж головою на плече бабуні падає. Однак, коли я ображаюсь, М. В. заспокоює мене і запевняє, що я грала дуже добре і що п'єса надзвичайно цікава.

* * *

Куховарка Груня заклопотана і хвилюється. Таке з нею діється лише тоді, коли мають бути поважні гості. Хоч на цей раз має обідати лише один гість, М. В., але Груня метушиться і ганяє покоївку Параску, яка прибралася в святочне українське убрання, з кухні до їдальні, з їдальні до кухні. Особливо клопоче її «крем в заварних горнятках» (заварний крем в горнятках), що його, любить М. В. і все замовляє собі, коли приходиться до нас на обід. Підчас обіду М. В. веселий, жартує і милується Парасчиним убранням. «Нащо тільки оті шкляні «буси» начіпила? — питає він дівчину з докором — тож кацапські!» Параска, подаючи другу страву, приходиться вже без бусів.

По обіді переходять до вітальні, де стоїть улюблений М. В. рояль, на якому він ще в молодості, приїзжаючи до Миколаївки, грав, записуючи народні пісні. Той довгий, старовинний рояль зберігався у нас особливо старанно. Настроював його завше лише один сліпий настройщик, що його прислав М. В. По каві сідав М. В. до роялю і звертався до моєї тітки: «Ось слухай, Лорунько, що я нового написав!»

і з під його пальців неслися згуки нової композиції. В ідальні переставала звеніти посудом Параска, а Груня потихеньку відчиняла двері з кухні до коридору, а з коридору до передпокою і, склавши на-томлені руки, слухала...

* * *

У Черняхівських чекають М. В., який тільки оце недавно повернувся з закордонної подорожі. Зібрались усі родичі. Виглядаємо М. В. і ми, малі. Нарешті прийшов. Вернувся він з-закордону здоровий, бадьоріший і веселіший. Карлсбад та Емс допомогли. Всі гучно вітаються. Нас, дітей, М. В. по черзі цілує в голову, а коли сідаємо за стіл, витягає з кишень пакуночки з дарунками, що привіз і дорослим, і дітям. Видно, що при виборі дарунків закордоном, М. В. пам'ятав про смак кожного. Оріся Стешенківна, найстарша з нас, дітей, одержала браслет. Рока Черняхівська «кулон» на довгому ланцюжку, а я гарненьку брошку з мозаїки з тендітним пучечком троянд та незабудок. Бережу її й до сьогодні, як найдорожчу пам'ятку.

* * *

Український Клуб у Києві на Великій Володимирській. В одній з кімнат спущено всі завіси, вікна щільно затулено, а на екрані один по одному випливають «живі малюнки» з «чарівного лихтаря». До цих малюнків Л. М. Старицька-Черняхівська розповідає дитячій аудиторії про чудову подорож на північний бігун. Їдемо всі на саночках, що в них запряжені собаки, зустрічаємо цілі селища ескимосів, з якими йдуть переговори на зрозумілій лише Людмилі Михайловні мові, далі нас оточують білі медведі, від яких ми все-ж щасливо урятуємося. Нарешті, після інших надзвичайних пригод, сталося нам найбільше нещастя — ми заблудили.... «І ось в останню хвилину» — протягує наше напруження Л. М. — з'являється на обрії постать....

— Миколи Віталієвича! — кричить радісно схвильований Богдан Степаненко, який увесь час з великим напруженням слухав оповідання.

Діти — в регіт, а з задніх рядів почувся ласкавий веселий сміх самого М. В., що непомітно підчас оповідання увійшов до кімнати.

* * *

Шевченківське свято. Велика клубна саля повна. Діти виконавці збилися в сусідній кімнаті. Настрій урочистий і поважний. Відчуваємо всю вагу дня. На підвищенні О. П. Косач в добірному українському убранні розповідає про життя Шевченка. Після неї виступає дитячий хор під керівництвом Ореста Івановича Левицького, а акомпанує нам М. В. Ми спокійні й певні, що він нас, коли що, «урятує».

Після хорového виступу — солові. Десятилітній Тарасик Лисенко та Рона Черняхівська грають дует. Рона на роялі, Тарас на скрипці.

Коли їх підготовляли до виступу, то виявилось, що нічого відповідного їх силам нема. М. В. заспокоював засмучених артистів і обіцяв щось для них спеціально написати. Але Тарасик виявив великий сумнів, що-до батькових здібностей, бо він же грав не на скрипці, а лише на роялі.

Виступив на цьому концерті маленький жидик — учень М. В. Грав він складну і відповідальну класичну річ. Коли його уможували коло роялю і все підкручували гвинтового стільця, хтось сказав: «Як же та дитина гратиме, коли їй і до педалі дістати тяжко?». «До педалі якось дістане, відповів М. В., але подивіться, як він своїми рученятами октави братиме, — ось де справжнє чудо!» Салганик, дійсно, зачарував усіх своєю грою.

На тому концерті М. В. просто сіяв з задоволення, бачучи таку велику кількість дітей в українських убраннях, слухаючи їх реферати, гру, спів та декламації. Кожного з малих виконавців він нагороджував щирими оплесками і кождому сказав якесь привітне, ніжнє слово.

Коли після концерту дітей повели фотографуватися, М. В. пішов з нами і приймав найдіяльнішу участь у розміщенні нас перед апаратом.

* * *

В музичній школі М. В. рушно і весело. У великій салі стоїть чудова ялинка, аж до стелі. Нам дітям тільки що М. М. Старицька, яка жила тут же в школі на другому поверсі і яка улаштувала це свято, роздала дарунки, і ми ділимося вражіннями та розглядаємо нові забавки. Сусідній з салею «клас» перемінено в їпальню, і там все вже готують до вечері. В кабінеті М. В., що те-ж сполучений з салею дверима, зібралися старші громадяне. За столом у кріслі сидить М. В., проти нього І. М. Стешенко, на каналі О. П. Косач, коло неї М. С. Грушевський, К. М. Антоновичева (дружина історика В. Б. Антоновича), далі М. К. Садовський, О. Г. Черняхівський, О. В. Вілінський, М. Вороний, Л. М. Жибуньов, М. С. Синицький, Комар (одеський діяч), якого ми всі звали «дядьком», та інші. Час від часу заходить Л. М. Старицька-Черняхівська, або В. О. О'Коннор-Вілінська, які допомагають М. М. Старицькій господарювати, та розважати інших гостей, що розійшлися по інших кімнатах. Ми, діти, те-ж всовуємо цікавого носа до кабінету та нашорошуємо вуха, але нас виряжають за двері...

* * *

В Преображенському чоловічому монастирі в Китаїві йде вечірня відправа. Відправа дуже урочиста, бо приїхав архирей. Крім монахів та ріжних «дачників» зійшлося багато й селян. Ліворуч од дверей, у кутку, стою та бабунєю, тіткою та М. В.. а коло нас стара бабуся старанно б'є поклони та важко зітхає. Навкруги селяне й селянки. Архирей у тілі, але відправу служить придушеним, жалісним голосом.

— Ич, як виводить! — невтерпівши досить голосно говорить М. В. — А смертну кару визнає і подавав за неї голос!

Перелякані тітка й бабуня смикають М. В. і втихомирюють його. Виходимо з церкви, на нас з коса оглядаються «дачники».

— Православіє! — кидає М. В. обурений, хоч сам був людиною віруючою і досить побожною.

* * *

1912 рік. Жовтень. Вихованок пансіону графині Левашової у Києві вивели на прохід вулицями. Ми любимо ці проходи, бо все-ж хоч трохи світу бачимо. Упросила класну даму, щоб дозволила нам йти Рейтерською вулицею. Там наше помешкання, і мені часом, бодай у вікно, щастить побачити когось з своїх. Тому що я найменша з нашої класи, йду в першій парі. Будинок наш минули, але я нікого не бачила. Коли це з-за рогу виходять саме нам на зустріч пп. Вілінські. Бачу, що тітуся дуже схвильована, а дядько засмучений. Побачивши мене, тітуся робить кілька кроків і, схилявшись до мене, каже, а в голосі її чую сльози — «Не плач дуже і не хвилюйся — М. В. сьогодні вмер». Решти дороги до пансіону я не бачу...

Другого дня класна дама приносить мені ілюстровану прилогу до «Київської Мислі» і ще кілька часописів. На першій сторінці портрети М. В. та різні замітки і статті, присвячені М. В. Ця класна дама була ученицею М. В. по музиці в Київському Інституті, і ставиться до мого горя з великим співчуттям. Взагалі всі в нашому чорносотенному пансіоні на цей раз виявляють мені багато симпатій та уваги.

В день похорону М. В., саме в неділю, стою коло вікна, з якого видно ріг Бібіковського бульвару та Володимирської вулиці. По мене за метушнею забули прислати кого-небудь, щоб взяти на похорон, а без спеціального прохання родичів начальниця не погодилася мене пустити, хоч наша «попіньерка» (учениця старшого класу, що виконувала при нас обов'язки помішниці виховательки) і прохала про це та хотіла сама вести мене на похорон. З вікна бачу частину похоронної процесії та чую спів хору. Коло мене скупчилися товаришки. На цей раз ніхто нас не жене від вікна, в яке, звичайно, нам заборонено дивитися. До мого плачу приєднуються і кілька моїх товаришок, і тут же я довідаюся, що і Маруся Падалка, і Лена Захар'евич, і сама «попіньерка» Маруся Фалютинська—те-ж з свідомих українських родин. Признаються вони мені про це на самоті і потай.

Увечері моя класна дама, що мала вільний день, покликала мене до себе в кімнату і докладно розповіла про похорон, на який вона ходила. А у спільній спальні я тулюся до Марусі Фалютинської. Вона, розважаючи мене, задумливо каже: «Всі ми, українці, раптом осиротіли!»...

Харита Кононенко.

М. Лисенко — співробітником болгарського музичного часопису

(До 20-ої річниці з дня смерти «батька» української музики)

20 років минуло вже з дня смерти «батька» української музики — Миколи Лисенка. Скрізь ми бачимо в українському музичному житті сліди, що полишив по собі небіжчик, — цей перший наш музикант з покликання, перший наш музикант-фахівець, що по-за своїм мистецтвом нічого не мав і не хотів мати, що цьому дорогому для нього мистецтву віддав усе своє життя, всі свої сили, всю свою велику любов.

А чи багато ми знаємо про це таке багате й кипуче життя? Чи знаємо ми, що зробив для нас Лисенко, чим він мусить нам бути дорогим? Чи зроблено оцінку цілої його праці на користь української музики? Ні, ні й ні! Нічого цього не зроблено: біографії Лисенкової ми не знаємо, оцінки цілої його праці досі не зроблено, а тому не тільки ширше громадянство, але й багато музиків не знають, що зробив для української музики Лисенко, і в чому полягає його заслуга перед нею.

Правда, писалося про Лисенка досить багато (писалося раніше, нині вже не пишеться!), але те, що писалося, це були принагідні (з нагоди ювілеїв за життя, з нагоди смерті й з нагоди річниць по смерті), дуже часто суто офіційного характеру, м о л е б е н і, мовляв Драгоманов, в яких по-за фанфаровими фразами та загальниками — нічого немає.

Головна наша провина перед світлою пам'яттю Лисенка це те, що ми досі не спромоглися на пристойну біографію його. Два-три популярні життєписи небіжчика, що зовсім не виказують рельєфно ані того, як жив і працював другий — по Шевченкові — наш «кобзарь», ані того, що він зробив, — часто не вільні від фактичних помилок; кілька споминів про нього (та й тих не так то вже й багато) — от і все!

А між тим час іде: вмірають та розходяться по світах сучасники Лисенка, живі свідки його життя і праці, люде, що знали його, а може й працювали з ним; щезають та нищать документи, яких мусить бути досить багато (адже життя Лисенкового було 70 років!), губляться мабуть і самі його твори (не все, що писав Лисенко, надруковано: багато лишилося в рукописах та в літографіях, на руках у знайомих Лисенка та в тих організаціях, де він працював).

Чим далі, тим завдання біографа Лисенкового буде все тяжче: скільки часу та енергії треба буде витратити на відшукування Лисенкових сучасників та здобування від них матеріалів, а тако-ж на розшукування потрібних документів та джерел. Та ще й чи знайдеться те, що треба.

З одним з таких, невідомих досі ще *) документів ми й хочемо познайомити українське громадянство, і тим, може, врятувати цей документ від загибелі, принаймні від непам'яті.

---

*) Принаймні ми ніде ще в українській літературі не зустрічали вказівок на нього.

Документ цей — лист Лисенка — торкається невідомого ще досі факта з біографії Лисенка, спіробітництва Лисенка в першому болгарському музичному часописі «Гусла», й належить до 1891 року.

Слов'янофільські симпатії виявлялися у Лисенка протягом цілого його життя. Звідки вони в його взялися і на якому ґрунті вирости і викохалися — важко сказати. Але не буде мабуть великою помилкою, як що ми причину цього будемо шукати в тих вчителів-чехах, що їх за своїх дитячих років Лисенко мав аж 3-х. Це все були — музики. Відомості про них подає Старицький у своїх спогадах про Лисенка *).

Першим з них був Нейнквіч, що в нього Лисенко вчився клавірної гри під час свого перебування в пансіоні Вейля в Києві, на початку 50-х років минулого сторіччя.

Коли Лисенко з пансіону Вейля перейшов до пансіону Гедуена, то став вчитися клавірної гри у другого вчителя-чеха, доброго піяніста Паночіні (під цим італіанізованим ім'ям мабуть ховається чеське прізвище — Поночний).

Третім вчителем у Лисенка був Вільчек (очевидно Vlsek), в якого Лисенко вчився — теж клавірної гри — під час перебування свого в 2-ій Харківській гімназії.

Старицький подає дуже мало відомостей про цих учителів і з того, що він про них оповідає, не можна бачити, чи були вони носіями слов'янської думки (як це за того часу було в чехів нерідко) і чи пробували вони прищепити цю думку своєму молодому учневі. Але слов'янскости їхньої не міг не бачити цей учень, що взагалі був дуже здібний і легко все сприймав.

Не без впливу згадки про цих учителів-чехів було й те, що Лисенко свій перший серйозний виступ у ролі піяніста-віртуоза віддав чеській Празі, де він виступав р. 1867-го на «Слов'янському концерті», улаштованому відомим колись російським співаком та хоровим диригентом Д. Славянським (про цей виступ М. Лисенка див. у спогадах Ол. Барвінського: «Спомини з мого життя», ч. II, Львів, 1913, стор. 389 і далі). Тільки слов'янські симпатії могли звести Лисенка, тоді учня Липської консерваторії, людину із серйозними музичними інтересами, із Славянським, що в дійсності був повним дилетантом у музиці, а славу собі здобув спекуляцією спочатку на слов'янофільстві, а потім на російському патріотизмі **).

Пізніше, в 1873 р. ті-ж слов'янофільські симпатії потягли його до поважнішого студіювання музики слов'янських народів. Ціле літо Лисенко разом з О. Русовим, провів у мандрівці по Галичині (Гу-

*) «Къ біографіи Н. В. Лисенка» (Воспоминанія М. П. Старицкаго). «Кіев. Стар.», 1903 р., кн. XII, ст. 441—482.

**) В добу найбільшої слави Д. Славянського, р. р. 1873—1875, П. Чайковський в своїх музичних фелетонах у газ. «Русскія Вѣдомости» розкривав справжнє обличчя цього куміра тодішньої московської публіки, називаючи його «дужинним», навіть «лубочным» співаком, вказуючи на «псевдонородність» його російського репертуару й особливо глузуючи з його «слов'янських» концертів (див. П. И. Чайковскій, Музыкальные фельетоны и замѣтки. М. 1896, ст. 109, 134, 307)

цупльщині), а потім по Сербії, збираючи й записуючи: в Галичині гуцульські і польські пісні, в Сербії—сербські. Ці пісні він потім гармонізував для хору і виконував під час концертів.

На жаль, дуже мало відомостей дійшло до нас про ці концерти Лисенка. Проте й те, що дійшло, свідчить, що Лисенко мав великі симпатії до мало відомої тоді музики слов'янських народів і серйозно її пропагував у Києві (й на Україні взагалі) як виконуючи на своїх концертах твори слов'янських композиторів, так і гармонізуючи для цих концертів народні пісні слов'янські.

Ще до своєї подорожі до слов'янських земель, року 1871 (6. III) Лисенко влаштовує в Києві хоровий концерт з пісень різних слов'янських народів: українських, чеських, сербських, болгарських, хорватських та російських; ці пісні він сам і аранжував для хору. 19. III він повторив цей концерт*).

Року 1873, 28. III (те-ж ще до подорожі, на концерті, влаштованому тако-ж у Києві, виконується (крім інших чисел) «увертуру» чеського композитора Б. Кітля (Kittl) й 3 слов'янські народні пісні (2 чеські і 1 сербську)**).

Дуже цікаве оповідання про один з таких концертів (на жаль, невідомо з якої доби) ми маємо в статті О. Русова: «Лисенко—науковий дослідник законів української музики» («Зап. Укр. Наук. Т-ва у Київі», кн. XI, ст. 15-24).

Концерт цей відбувся в салі I-ої Київської гімназії в присутності куратора київської шкільної округи М. Тулова. Студентський хор під орудою М. Лисенка виконав низку народніх пісень різних слов'янських народів, крім українських та великоруських, ще: болгарські, сербські, хорватські, чеські й польські в хоровій управі самого Лисенка. Концерт цей зробив велике вражіння на публіку. М. Тулов, між иншим, зауважив, що це був не тільки концерт, а й цілий курс слов'янознавства. Подобалися виконані речі і з боку музичного, як вдалі проби гармонізації народніх пісень слов'янських народів. На жаль, ці гармонізації за життя Лисенка не були надруковані і не відомо, чи збереглися вони***).

Але й пізніше, під час київських концертів в 1890 роках та під час подорожі із своїм хором по Україні в р.р. 1897, 1899 й 1902, Лисенко, крім українських пісень, виконував і пісні інших слов'янських народів. Нам пригадується той великий успіх, що його мала серед публіки Лисенкова гармонізація польської народньої пісні «Серце Марусю, твої чорні очі не дають покою ані в день, ні в ночі» (ми не пам'ятаємо її польського тексту). Цю пісню хорові часто приходилося повторювати і взагалі вона стала популярною серед київських співацьких кол (на жаль, вона те-ж не попала до друку).

---

*) С. Тележинський. М. В. Лисенко, як диригент («Музика» за р. 1927, ч. V-VI, ст. 23).

**) «Dalibor» Praha, 1873, ст. 105 («Z ciziny a Rakouska»).

***) О. Русов оповідає, що вони були налітографовані для поодиноких голосів. («Зап. У. Н. Т-ва», кн. XI).

Не диво отже, що Лисенка знав слов'янський музичний світ. Велике значіння мала тут і його праця, яко українського композитора, етнографа й дослідника української народної пісні, що дуже рано (вже після виходу в світ 1-го і 2-го випусків Збірника українських народних пісень на один голос) стала відома слов'янським музиком.

Слов'янський культурний світ ще й тому міг знати про музичну діяльність Лисенка у всеслов'янському масштабі, що серед київської шкільної молоді було багато юнаків із слов'янських земель (багато сербів та болгарів було серед учнів київської духовної семинарії і студентів духовної академії, немало їх було і серед студентів університету). А молодь любила і шанувала Лисенка, як Лисенко любив молодь.

Не диво отже, що коли в молодій Болгарії приступили до видавання першого музичного часопису, то до співробітництва в цьому часописі запросили й Лисенка. Було це р. 1891 у Пловдиві. Один з репрезентантів першої генерації болгарських музиків — Юрій (Георгі) Байданов задумав видавати музичний часопис «Гусла». Підшукуючи співробітників для свого журналу серед слов'янських музиків, Байданов звернувся й до Лисенка, просячи його прийняти участь у часописі. Лисенко на це відповів листом, що його редактор і вмістив у 1-му числі свого часопису. Передруковуємо цього листа тут, як один з мало відомих документів до біографії «батька» української музики *).

Ось цей лист (написаний російською мовою):

Милостивый Государь

Г-нь.....

Съ величайшимъ удовольствіемъ прочель я Ваше любезное письмо и приглашеніе принять участіе въ музыкальномъ изданіи «Гусла». Чѣмъ богать, тѣмъ и радъ — помочь братьямъ Болгарамъ. По всей вѣроятности у Васъ кромѣ музыкальныхъ сочиненій для фортепьяно, для голосовъ и инструментовъ не прочь будутъ пользоваться и хоровыми сочиненіями, какъ для мужскихъ голосовъ, такъ и для смѣшаннаго хора. И въ этомъ случаѣ я, какъ управляющій долгое время хоромъ нашей украинской интеллигенціи въ Кіевѣ, могу быть полезнымъ присылкою партитуръ хоровыхъ сочиненій; тѣмъ болѣе, что у васъ, хотя бы и самомъ юномъ обществѣ для музыки, вроятію заведенъ хоровой кружокъ, который всегда можетъ и долженъ служить полезнымъ подспорьемъ въ цѣляхъ музыкальнаго общества. Хоръ очень объединяетъ соучастниковъ муз. общества, привлекая къ разученію и исполненію молодежь (!) обоого пола.

Вы,надѣюсь, не нуждается (одне слово далі не розіbrane. Ф.С.) и въ будущихъ программахъ Вашихъ вечеровъ и концертовъ народнаго пѣсеннаго элемента. Элементъ этотъ особенно силенъ и

---

*) Копію листа М. Лисенка з 1 числа часопису «Гусла» нам пощастило після довгих розшуків роздобути з Болгарії при допомозі урядовця Слов'янської Бібліотеки в Празі п. Бакараджієва, якому за це тут складаємо найцирішу подяку.

важенъ въ нашихъ славянскихъ демократическихъ обществахъ, какъ воспитательное начало, прививающее вкусъ къ безыскусственному народному творчеству и какъ матерьяль (!), на основѣ котораго люди, «обдаровані з ласки Бога таланом та хистом», — можуть изучать, проникаться и впоследствии творить.

Въ такомъ направленіи я смолоду дѣйствувалъ (!) въ годы моего студенчества въ Кіевск. университет., скрѣпляя впоследствии европейской наукой въ консерваторіи, такого и вамъ бы совѣтовалъ держаться пріема, если желаете пребывать и въ музыкальномъ искусствѣ и творествѣ сынами своей родины.

Очень радъ, что моя вещица попала на страницы Вашего муз. журнала.

Привѣтъ братскій и сердечное пожеланіе «на добрій початокъ з нашнаго (!) далекого Кіива» вашему журналу.

Прошу принять Вас и передать взаимно чувства искренняго уваженія почетному Вашему кружку

Николай Лисенко.

Я былъ бы очень доволенъ, если бы смогъ написать (положить) музыку къ Болгарскимъ стихотвореніямъ. Если таковыя не трудныя и неболшія (!) есть у васъ, одолжите — кто знаетъ — можетъ быть и удастся.

М. Лисенко *)

Крім цього листа Лисенкового, в часописі надруковано статтю про болгарський церковний напів (першу в Болгарії статтю про цей предмет) та кілька музичних додатків, між ними пісню Кулини з «Чорноморців» Лисенка («Прости ж мене, моя нене, що я наробила»).

Часописові Байданова не пощастило: далі 1-го числа він не пішов. Разом з ним закінчилося і співробітництво Лисенка в болгарській музичній пресі.

* * *

Ознайомлюємо українське громадянство з цим епізодом з життя нашого великого музики у переконанні, що кожна рисочка, що може освітити це життя, мусить бути цікавою для приятелів української музики і прихильників М. Лисенка. Незначний своїм змістом лист Лисенка до редактора часопису «Гусла» показує нам все-ж таки, як охоче відкликався наш композитор на заклик до роботи, особливо коли він виходив з народу, в якому він вбачав щось аналогічне із своїм рідним народом (от хоч би ту «с л о в ' я н с ь к у д е м о к р а т и ч н і с т ь»). Цінна тако-ж і приписка до листа, що в ній Лисенко просить надіслати йому болгарських віршів для окомпонування (покладення на музику). Вона ясно показує нам кипучу і надзвичайну активну натуру Лисенка, що всяку думку стремів перевести відразу-ж у життя, — зреалізувати й конкретизувати її.

Ф. Стешко.

---

*) Листа нам прислано у копії (самого часопису «Гусла» ми в руках не мали), а тому й не ручимось за правильність російської мови листа, особливо там, де це одмічено знаком (!).

Праця другої конференції Української Головної Еміграційної Ради

(Відбулася в Празі 24-25 вересня с. р.).

Свого часу ми коротко подали перебіг праці 2-ої конференції Головної Еміграційної Ради. Нині нам надіслано 1) в трохи скороченому вигляді загальний доклад Президії Головної Еміграційної Ради, 2) промову-доклад голови Головної Ради проф. О. Шульгина, 3) повністю резолюції та постанови конференції, 4) привітання, надіслане конференцією до Пана Заступника Голови Директорії, Головного Отамана А. Лівницького.

З В І Т

Секретаріату Головної Еміграційної Ради з діяльності Президії Г. Е. Р. з 25. VI. 1929 р. по 1932 р.

З часу заснування Головної Еміграційної Ради пройшло 3 роки. Ця обставина до певної міри полегшує зложення звіту, бо за три роки набралось багато фактів і подій, але разом з тим і утруднює його, бо силою річей він мусить бути дуже концентрованим, схематичним.

О р г а н і з а ц і й н і с п р а в и .

Президію Г. Е. Ради було обрано на 1-шій конференції в складі голови п. проф. О. Шульгина, заст. голови — п. Шумицького, і секретаря — п. І. Косенка; за виходом п. Шумицького, дійсним членом Президії став заступник члена Президії п. ген. О. Удовиченко. На технічного секретаря і бухгалтера було запрошено п. інж. В. Никитюка, що одночасно являється і секретарем Відділу Опікування Укр. Емігр. при Місії УНР в Парижі. Ревізійна Комісія Г. Е. Ради складалася протягом цього часу беззмінно з п. проф. А. Яковлева, п. проф. Мацієвича і п. проф. В. Садовського.

Президія встановила назву Г. Е. Ради по французьки, печатку, бланки, адресу, видала протоколи 1-шої конференції, як рівно-ж статут; вжила заходів до зложення фінансової комісії у Варшаві, Бухаресті і в Празі; поробила, але безуспішно, заходи що-до створення рекомендованої 1-шою конференцією культ.-просвітн. комісії; виконуючи постанову 1-шої конференції, Президія умовилася з Відділом Опікування при Місії УНР в Парижі що-до матеріального опікування еміграції та про тісну співпрацю, яка і переводилася систематично протягом 3-х років.

Згідно з бажанням 1-шої конференції, було предложено вступити до Г. Е. Ради Громадам в Бельгії, Люксембурзі, Відні і Німеччині, але що-до останніх трьох—тим часом безуспішно. Що-до Бельгії, то оскільки громада на чолі з п. Андрієвським уникала від участі в Г. Е. Раді, — нові громади, що там повстали на противі 1932 р., навпаки заявили про своє бажання вступити до Г. Е. Ради, і питання про прийняття українських організацій в Бельгії до складу Г. Е. Ради Президія ставить на порядок денний.

Було встановлено зв'язок з Д. Сходом, з Віденським Доп. Комітетом, що навіть подав заяву про вступ до Г. Е. Ради, а потім свого бажання не підтвердив. Призначено уповноважених: п. Ю. Яковлева на Бельгію і М. Лівницького на Женеву, встановлено неофіційних представників в Люксембурзі, Італії, Персії, Сп. Державах, Канаді, Німеччині, Харбині і т. ин. Нав'язано зв'язки з усіма країнами, де є українська еміграція.

Разом з тим Президія дбала про підтримування найтісніших стосунків— як шляхом листування, так і шляхом особистих побачень — з тими організаціями та їх представниками, що входять до складу Головної Ради. Таким чином, Президія дбала за те, щоб не дивлючися на фактичну неможливість що-року скликати конференції Головної Ради, наша організація дійсно залишалася б'єднующим центром найбільших українських емігрантських осередків.

По-за особистим і напів-приватним листуванням членів Президії з ріж-

ними організаціями як своїми, так і чужими, в який спосіб підготовлялося і полагоджувалося чимало біжучих справ, офіційно зареєстровано по книжках Г. Ради 329 вихідних номерів, в число яких входить багато обіжників на многократні адреси, і 312 вхідних номерів.

Діяльність Президії Г. Е. Ради зосереджувалася в першу чергу на справах: а) опікування еміграцією як матеріального, так і правового характеру, б) на виступах загально-національного характеру перед чужинцями і українським громадянством, в) на зібранні національного податку, г) на видавничій справі.

Коротко зупинимось на кожній з цих справ.

а) Опікування еміграцією. Президія Г. Е. Ради для переведення цієї справи не мала, властиво, жадних засобів. Отже, довелося обмежитися використанням, принаймні, бюро Від. Опікування при Місії УНР в Парижі і тими невеликими можливостями, які могла, таким чином, використати Президія. До початку світової кризи, і навіть на початку її, Франція була тою країною, куди можна було, властиво, переселювати всіх тих наших емігрантів, що не знаходили собі праці в інших країнах Європи. Над цим активно працювала Президія і особливо Від. Опікування при Місії УНР, що міг таким чином улаштувати не одного з наших емігрантів. В переведенні цієї справи Президія головним чином спиралася на той орган, що був створений Високим Комісаріатом при Лізі Націй, нині перетворений в Міжнар. Офіс імені Нансена. Доводилось улаштувати наших людей і на фабрики, і на землю. Але умови оренди з половини не дуже подобалися нашим людям. Дали, відсутність свого агроснама на землях, які допорукає французьке мін. хліборобства для еміграції, тако-ж стояло на перешкоді до поширення осідання на землю у Франції. Так само шкловите незнання французької мови заважало дуже нашим людям. Що-до свого агронама, то свого часу великі зусилля було зроблено Від. Опікування в Женеві, які, однак, крім нездійснених обіцянок, нічого не дали. У всякому разі справа улаштування наших емігрантів на ферми у Франції залишається можливою.

Інша річ з улаштуванням на працю на фабриках. Як відомо, криза у Франції привела до того, що ця гостинна країна примушена була закрити свої двері для чужинців. Нині про приміщення нових людей на фабриках у Франції не може бути й мови, навпаки серед нашої еміграції у Франції мається вже чимало безробітних, за яких в міру своїх сил дбає і Президія Г.Е. Ради, і Генеральна Рада, і Військове Товариство, і Від. Опікування при Місії УНР у Франції.

Безробіття так само стало величезною бідою української еміграції по всіх країнах. Для боротьби з цією бідою, на великий жаль, Президія не має ширших засобів, але тим часом прагне хоч до часткової допомоги найбільш безпомічним людям з нашої еміграції. Треба визнати, що поодинокі наші організації в міру сил підтримують своїх безробітних. Офіс для біженців при Лізі Націй так само втратив можливість улаштувати людей на працю. У зв'язку з цим у росіян з'явилася думка використати в ширший спосіб ті фінансові фонди, які посідає Офіс, з яких до осені 1931 року він видавав допомоги у формі невеликих позик. Завдяки участі російських експертів в самому Офісі, їм вдалося в-осени одержати безповоротну позичку в розмірі 100.000 шв. фр. Довідавшись про це, Президія Г. Е. Ради звернулася до Офісу з заявою, що і українським організаціям необхідно видати відповідну суму на їх потреби. Конкретні заяви і прохання були подані Укр. Доп. Комітетом в Румунії, Генеральною Радою та Військовим Т-вом у Франції і т. д. Але, коли весною фінансова комісія розглядала прохання як українські, так і російські і вірменські, вона категорично відмовилася видавати далі безповоротні субсидії. Українським організаціям таким чином видано було тільки позичкову суму в розмірі 10.000 шв. фр. Що-до розпределення самої суми, то Офіс в цій справі звернувся до Головної Ради, але разом з тим обмежив свободу її ділання, вказавши що розпределювати можна тільки між тими організаціями, що вже подали свої прохання до Офісу, що можуть повернути ці субсидії, нарешті, було вка-

зано, що більшість суми мусить бути видана Доп. Комітету в Румунії для нових збігців, що перейшли Дністер. Після довшого листування з Женевою, Президія Г. Е. Ради мусіла погодитися, щоб 8000 фр. шв. було надіслано до Румунії, 1000 фр. шв. асигновано Ген. Раді Союзу Еміґр. Організації у Франції, та Військовому Т-ву у Франції 1000 фр. шв. Але разом з тим, завдяки енергійній діяльності представника Гол. Ради в Женеві і тако-ж заходами Президії Г. Е. Р., справа допомоги українським організаціям була підперта де-ким з делегатів тих держав, що беруть участь в загальних засіданнях Офісу. Можна сподіватися, що в-осени де-що вдасться знову добути.

Загалом в Офісі настроєні проти допомоги без повороту, і в принципі погоджуються давати позики сміґрантам на конкретні невеликі підприємства артільно-кооперативного типу. На цю справу Президія звертає особливу увагу всіх членів Головної Ради.

Вже в час, коли створено було Головну Раду, в Женеві в Дорадчій Раді існувала українська репрезентація в складі представників: 1) Центрального Комітету в Польщі, 2) Союзу Укр. Еміґр. Організації у Франції та 3) Допомогового Комітету в Румунії. До них вдалося заходами Президії провести ще четвертого представника українських інвалідів.

Від часу існування Головної Ради вся праця українського представництва переводиться в тісному порозумінні з Президією Гол. Ем. Ради. Так, весною 1932 року на засіданнях Дорадчої Ради було подано п. Шумицьким заяву про становище українських національних шкіл, а п. Косенком зроблено заяву про події на Дністрі і про необхідність допомоги новим збігцям.

Так само її справа правного становища української еміґрації, що до 1929 р. провадилася в Женеві п. проф. О. Шульгиним, від часу заснування Головної Ради цілковито перейшла до рук Президії. Як відомо, повної сатисфакції в Женеві що-до Нансеновських паспортів досягнуто не було, але все-ж таки Міждержавна Комісія зробила роз'яснення в 1930 р., що кожна держава має розрішити питання про те, чи зазначати в «Нансеновських паспортах» українську національність, чи ні. Женева зняла своє вето з цієї справи, і практично в більшості держав, де видають нансеновські паспорти, питання вже розрішено в позитивному для нас дусі.

Не завжди вдається добитися того, щоб представниками Офісу були нейтральні люде. Так, нині, не дивлячися на протести Гол. Ем. Ради і заходи Доп. Комітету в Румунії, бувшого російського посла Козел-Поклевського було призначено представником Офісу в Румунії.

Надалі конче бажано розвинути діяльність Гол. Ем. Ради перед міжнародними благодійними уставами і виробити якийсь план допомоги безробітнім і особливо хворим. Це може здійснити майбутня Президія тільки при спільній допомозі всіх членів Гол. Ради.

б) Виступи Головної Ради загально-національного характеру. Президія знайшла можливим, керуючися загальними директивами конференції 1929 р., виступати з відповідними заявами в імені цілої Гол. Ради як перед українськими, так і перед чужинецькими організаціями. В цій своїй діяльності Президія мусіла рахуватися з перебуванням її членів по різних державах і дотримуватися відповідного такту, щоб не поставити в трудне становище наші організації на місцях.

Найрішуччу акцію виявила Головна Рада в справі протестів проти процесу СВУ у Харькові. Організовано було тако-ж колективні подання сенатору Копеляндові. Відгукнулася, хоч і дуже стримано, Президія на події в Галичині, на які більш яскраво могли реагувати місцеві організації Гол. Ради у де-яких країнах. Свого часу випущено було відозву проти торгівлі з СССР. В 1932 р. Президія подала заяву на ім'я голови конференції по розбросенню п. Гендерсона, в якій цілковито підтримала ноту уряду УНР, подану 12 лютого 1932 р. В особі свого голови Президія брала участь в Драгоманівському святі в Женеві, а тако-ж фінансувала це свято.

В кожному конкретному випадкові Президія не оминала і чисто репрезентативних виступів. Так, було висловлено співчуття Франц. урядові з

приводу поводити на півдні Франції, з приводу вбивства президента Думера, надіслано було привітання амбасад. Сп. Держав Америки у Парижі з приводу свята Вашингтона, чеському послові в Парижі п. Осуському — з нагоди 10 ліття Укр. Академії в Подєбрадах, як рівно-ж і в багатьох инш. випадках. Відповідно до цих виступів було випущено різні відозви і брошури.

Видавнича діяльність Головн. Ради, за яку говорять дані, була чи не найбільше важливим виявом загально-національної роботи Ради.

В міру можливости надсидалося на місяць книги, журнали, писані готові статті для уміщення; з приводу тих чи инших статей в пресі, секретаріят вступав в зносини з редакціями різних чужинецьких газет. Давано було великі статті про Україну до чужих журналів. Постачано було матеріяли для надрукування статті інж. Сіре в технічному бельгійському журналі в Лувені. Оскільки в чужій пресі з'явилися неправдиві відомості про Україну, вони негайно при потребі спростовувалися. Так, напр. написано було до «Матен» з приводу статті Кеселя, до «Л'ямі дю Пепль» — відносно Горгулова, «Газети Польській» — те-ж у зв'язку з вбивством президента Думера, газети «Діло» — в зв'язку з статтею про книгу Евена і т.д.

Оскільки бувало потрібно, прохано инші українські організації, видавництва і т. ин. надсилати куди треба їхню літературу і біжучі інформації.

в) **Н а ц і о н а л ь н и й   п о д а т о к .** Звіт про збирання національного податку подає фінансовий референт Президії окремо. Але ми мусимо відмітити в цьому загальному звіті те велике значіння, яке надає Президія збірці національного податку.

По-за тим, що кошти, вже зібрані, дали неоцінимі, що-до пропаганди нашої за кордоном, результати, спричинилися вони безпосередне або посередне до виходу дуже важливих публікацій; національний податок важливим є і з національно-виховуючого погляду. Хто вніс свою частку, хто купив собі бон, той тим самим прилучився до нашої широкої загально-національної акції. Як для своїх, так і для чужих ті, хоч би дрібні, внески що вистають у велику суму, мають те-ж повчаюче значіння. Через те необхідно щоби всі наші організації на місцях звернули на збирання національного податку як найбільшу увагу та активно переводили в життя ідею національного податку улаштуванням зібрань, оголошуванням відповідних докладів та взагалі пропагуванням ідеї добровільного самообкладання.

г) **В и д а в н и ч а   а к ц і я .** Про розміри і характер видавничої акції найліпше покаже простий спис тих брошур та видань, які Президія випустила:

1. Лист до д-ра Нансена п. проф. О. Шульгина (франц. мовою),
2. Брошура «І-ша конференція і Головна Еміґр. Рада»,
3. Брошура «Завдання Української Еміґрації» проф. О. Шульгина,
4. Куплено 1050 прим. книги деп. Евена (франц. мовою),
5. Куплено 100 прим. книги проф. Дорошенка «Шевченко укр.національний поет», (франц. мовою),
6. Асигновано 500 фр. на видання брошури проф. Шульгина франц. мовою «До незалежности»,
7. Дано допомогу пані Липовецькій на видання її збірки «Україна» (італійською мовою),
8. Видано 2 серії бонів для збирання національного податку,
9. Видано протоколи 1-шої конференції (40 прим.) і статутів (100 прим.),
10. Замовлено збірник «Україна», кілька статей якого вже написано.

Крім цього видано відозви:

1. З приводу процесу «СВУ» (українською мовою в «Тризубі», 500 прим. франц. мовою і 100 прим. англ. мовою окрем. вид.,

2. Проти совітського торгу (1000 прим. франц. і 500 прим. англійською мовами),
3. Відозва про збірку національного податку,
4. Лист подяка сенаторові Копеляндові та відозва до української еміграції,
5. Меморандум з приводу рострелів на Дністрі.

Промова проф. О. Шульгина, голови Головної Еміграц. Ради на конференції 24. IX. 1932.

В своїй промові, яка мала на увазі поповнити та дати певні підкреслення ріжних уступів писаного докладу генерального секретаря, голова Головної Ради проф. Шульгин, перш за все зауважив, що Президія, не маючи змоги улаштувати протягом трьох років конференцій, все-ж реально виконувала основне завдання Головної Ради: зв'язок поміж розкиданою по світі політичною еміграцією з Україною. Листування офіційне і напівофіційне між Президією і окремими організаціями, роз'їзди голови, особисті зустрічі, нарешті спільні виступи цілої організованої нашої еміграції, — все це перетворювало її в єдине, майже однорodne, громадське тіло. Цифри легко можуть підтвердити, що принаймний 80 відс., а властиво і значно більша частина нашої еміграції, об'єдналася навколо Головної Ради. Але ми зовсім не претендуємо, — додає проф. Шульгин, — що всі ці люди, мають цілком одні і ті-ж самі думки. Ми цілком припускаємо, що в межах нашого об'єднання існує певна індивідуальність думань, але в основному, в головному ми всі між собою згодні. Ми не ігноруємо того, що існує і меншість, що з принципових причин не входить до складу Головної Ради. Ця меншість складається з ріжних елементів, зовсім між собою не однородних. Може серед них мають ся елементи, на які просто не слід звертати уваги з огляду на їх політичну і моральну нікчемність. Але залічувати до цього гурту всі опозиційні нам групи було б нерозумно. Як би не мала була численно та меншість, що дотепер не входить до складу нашого об'єднання, що стоїть осторонь, ми мусимо з повагою і то терантністю ставитися до неї, сподіваючися, що час pomoже пережити ті розходження, які нас поділяють.

Переходячи далі по пунктах до ріжних частин звіту, проф. Шульгин зупиняється докладно на економічному становищі еміграції, на праці Офісу, на відношенні там до українців, на роботі нашої делегації в Дорадчому Комітеті для біженців. Нагадує промовець перипетії боротьби за Нагсеновські паспорти, за організацію представництва Офісу по ріжних державах, яке росіяне прагнуть забрати до своїх рук; зупиняється на питанні про улаштування людей на землю і на боротьбу з тяжким безробіттям.

Особливу увагу звертає голова Еміграційної Головної Ради на справу національного податку. Важливі ті конкретні наслідки, які він дає, важливі самі ті гроші, так необхідні для справи нашої пропаганди, але національний податок має і своє виховуюче значіння. Він показує ступень свідомости наших емігрантських мас, він символізує нашу єдність. Трудно широко і раціонально поставити збирання податку серед страшенно розпорошеної еміграції нашої. Але той факт, що перший тільки рік дав коло чотирнадцяти тисяч франків, зібраних по копійках, показує, що наша бідна, але жертвенна еміграція зрозуміла значіння податку. Нині, переживаючи дуже тяжкі часи, добу всевітньої економічної кризи, півголодній еміграції, цілком природне, ще тяжче уділяти копійку на національну мету, але ми віримо в те, що спільними зусиллями еміграція свій обов'язок виконає й нині. Проф. Шульгин гаряче закликає всі організації Головної Ради до поліпшення організації збирання податку, до інтенсифікації цієї праці у всіх країнах.

Промовець має глибоке переконання, що українська еміграція добре виконує своє завдання. Серед злиднів і тяжких обставин скромно, але уперто люди працюють, добуваючи собі кусок хліба. Скрізь, де існують

українські емігрантські колонії, вони викликають до себе загальну повагу і симпатії з боку місцевого населення. Скрізь майже, і з окрема у Франції, наша еміграція провадить на місцях словом і ділом пропаганду справи української незалежності, піднімає повагу до українського імені.

Що-до загально-національних виступів, то Президія Головної Ради, — говорить далі голова, — завжди керувалася резолюцією першої конференції, що наказувала Президії підтримувати всі українські організації в їх загально-національних виступах, і в першу чергу зверталося увагу на загально-національні виступи державного центру УНР. Самій Президії вже залишалося вибір тих випадків, коли інтервенція Головної Ради була б потрібною. Досвід показав, що з огляду на складність нашого організму, Головна Рада мусить виступати з великою обережністю, рахуючися з специфічним становищем нашої еміграції в певних країнах, маючи тако-ж на увазі закони гостинності, яких еміграції доводиться додержуватися відносно своїх господарів. Але це не значить, що Головна Рада примушена мовчати. Вона може виступати в дуже важливих випадках і цій своїй обов'язок перед батьківщиною вона виконувала. Часом, як в справі процесу СВУ, в справі совітського демпінгу і т. д. Головна Рада виступала, цілком самостійно, часом же підтримувала вона державний центр УНР, напр., в справі виступу сенатора Копелянда, в справі виступу уряду з нотом про розброєння в лютому ц. р.

Президія й надалі готова була солідаризуватися з виступами кожної української організації в її загально-національних виступах, оскільки їх можна визнати в кожному окремому випадку доцільними і корисними, але Президія, без огляду на те чи інше персональне відношення своїх членів до уряду, примушена була по ширості найбільшу увагу звертати на виступи само уряду, і то як з огляду на їх реальне значіння, так і з огляду на їх безперечну доцільність. Пленум Головної Ради, що репрезентує переважаючу більшість нашої політичної еміграції, — закінчує промову проф. Шульгин, — мусить нам нині сказати чи дійсно така наша лінія поведінки відповідає завданням і стремлінням тих організацій, які він представляє, чи ні:

Резолюції, винесені на 2-ій Конференції Головної Еміграційної Ради.

1. Конференція звертає увагу всіх організацій Гол. Ем. Ради на необхідність інтенсифікувати всіма мірами збирання національного податку; підтверджуючи, що національний фонд має витратитися на пропаганду закордоном, конференція разом з тим дозволяє Президії покривати з цього фонду і видатки, безпосереднє зв'язані з практичним переведенням цього завдання.

2. Конференція підтверджує необхідність регулярного надсилання кожною організацією Г. Ради відповідного членського внеску, розміри якого мусять бути встановлені в порозумінні Президії з кожною організацією.

3. Конференція доручає Президії підтримувати морально і матеріально ті організації Г. Р., які знаходяться в спеціально несприятливих обставинах.

4. Конференція вважає необхідним звернути особливу увагу на поширення Г. Ради тако-ж і на еміграцію в тих країнах, представники яких до цього часу до складу Г. Ради не входили. Організаційна праця в цьому напрямкові мусить бути розподілена між Президією і окремими організаціями, що входять в склад Г. Ради. В тому разі, коли організації створити трудно, рекомендується призначати уповноважених.

5. В тих країнах, де існує кілька окремих організацій, що входять до складу Гол. Е. Ради, бажано створити сталі центральні органи.

6. Конференція доручає культурно-просвітній Комісії Гол. Ем. Ради увійти в своїй праці в тійсний контакт з Інститутом Позашкільного Навчання, утворення якого конференція вважає дуже важливим фактом нашого національного життя, та рекомендує майбутній Президії Г. Ем. Ради, а тако-ж

всім її членам як найенергійнішу підтримку цього Інституту всіма доступними для них засобами.

7. З огляду на тяжку господарську кризу, конференція пропонує вжити всіх можливих заходів до перетранспортування безробітних українських емігрантів на працю до інших країн. Зокрема доручає дбати про улаштування їх на землю.

8. Беручи на увагу важке становище української еміграції і те, що вона оплачує марки Нансена, створюючи тим відповідний фонд, конференція доручає Президії Г. Е. Ради дбати надалі про поширення субвенцій від Офіса Нансена українським організаціям. У зв'язку з цим конференція:

а) звертає увагу Президії на бажаність того, щоб допомогова акція Офісу Нансена провадилася по принципі централізації — щоб при видачі позик Офісом окремим особам, групам осіб, а тако-ж організаціям, попередно засягалася opinia відповідної центральної установи української еміграції в кожній країні та Головної Емігр. Ради;

б) пропонує вжити заходів, щоб Офіс при Лізі Націй уділяв центральним організаціям української еміграції в різних країнах безповоротні субвенції на опіку над дітьми та на переведення серед української еміграції культурно-освітньої праці;

в) вважає за необхідне створити при Президії Г. Е. Ради фонд для безробітних, добувши по можливості відповідну суму від Офісу Нансена та розподілюючи її в залежності від потреб між окремими центральними організаціями Головної Ради.

9. Конференція з жалем констатує, що наші збігці з України поверталися силоміць де-якими країнами до ССРР, та висловлює з приводу цього свай рішучий протест. Разом з тим доручає Президії Г. Ем. Ради та відповідним організаціям дбати про те, щоб такі випадки не мали більше місця.

10. Конференція вважає, що обов'язком усіх організацій та окремих українських громадян є дбати за те, щоб у тих країнах, де ще не зазначається в паспортних емігрантів їх національна приналежність, це їх право було зреалізовано.

11. Приймаючи на увагу, що в де-яких країнах ухвала Ліги Націй про видачу віз з поворотом не дотримується, конференція звертає на це увагу відповідних організацій.

12. Конференція доручає Президії Г. Ем. Ради виробити план про перереєстрацію організованої української еміграції, згідно пропозиції делегації з Румунії.

13. Конференція ухвалює видавати бюлетені Головної Ем. Ради що пів-року з справозданням усіх організацій.

14. Пленум Головної Емігр. Ради складає Президії Г. Ем. Р. подяку за так корисну, многограну її діяльність і зокрема за те, що вона в своїй діяльності стояла на височині розуміння важливості для української справи виступів на міжнародній арені уряду У. Н. Р. і підтримувала ці виступи.

15. Разом з тим конференція підкреслює найголовніше і перше завдання української еміграції на ближчий час: закріплення її зміцнення своїх досягнень і позицій та дальше піднесення авторитету існуючих організацій і установ української еміграції, а в першу чергу уряду УНР та Головної Еміграційної Ради.

Засобами до здійснення цього завдання треба уважати: 1) зміцнення та координація пресо-пропагандової праці української еміграції, та 2) єдність виступів українських на міжнародній арені по окремих країнах.

16. Тако-ж основним черговим завданням української еміграції конференція вважає а) підготовку для переможного повороту на Україну, при чому потрібно для цієї підготовчої праці втягти як найширші кола еміграції, а особливо молодші її сили; б) необхідне тако-ж систематичне дослідження сучасного життя на Україні при допомозі наших наукових установ закордоном, всемірна підтримка яких конференція вважає обов'язком цілої української еміграції.

17. Необхідно, щоби Президія в своїх політичних виступах додержувалася політичної резолюції першої конференції і не пропускала випадків підтримки, крім уряду УНР, тако-ж і інших організацій (протест проти резолюції II-го Інтернаціоналу У. Р. С.-Д. партії).

18. Конференція вважає, що українська еміграція через Головну Раду мусить виявити уперту організовану акцію з метою захисту свого положення, здобутих позицій та національної гідності.

Так само конференція просить своїх представників при відповідних органах Ліги Націй стояти й надалі твердо й мужнє на захисті прав української еміграції та українського національного імені, добиваючися зокрема встановлення свого представництва в самому Офісі Нансена та рівноправного з другими національними групами трактування українських потреб. Конференція доручає тако-ж вжити заходів про заступлення Головної Еміграційної Ради в Дорадчій Раді при Офісі Нансена.

19. Конференція Головної Емігр. Ради, ознайомившись на підставі докладів представників української еміграції про становище українських емігрантів у різних країнах Європи, доручає Президії Головної Ем. Ради висловити признання тим чужоземним урядам, які уділяють матеріяльну і моральну допомогу українській еміграції та цим улегчують її тяжку долю невольного перебування на чужині.

П о с т а н о в и   о р г а н і з а ц і й н о г о   х а р а к т е р у .

1. Осідком Головної Емігр. Ради лишається м. Париж.

2. Протоколи конференції видати друком.

3. Надається надалі УІК в Польщі замість 4 голосів 5, Допомоговому Комітету в Румунії замість 2 — 3 голоса, організаціям у Франції замість 2 — 3 голоси з тим, що один голос має Т-во б. Вояків Армії УНР у Франції.

4. Прийняти до складу Г. Ем. Ради Т-во б. Вояків Армії УНР у Франції і Демократичну Громаду в Бельгії з правом на один голос кожна.

5. Збільшити склад Президії з 3-х осіб до 5 з тим, що має бути голова, два заступники голови, генеральний секретар і секретар.

Привітання, надіслане конференцією до Пана Заступника Голови Директорії, Головного Отамана А. Лівіцького.

Високоповажний Пане Президенте,

Конференція Головної Еміграційної Ради доручила мені передати Вам привітання в імені цілої організованої Радою еміграції та побажати Вам сил і здоров'я для доведення до щасливого кінця великої місії звільнення України.

Можу з присмирністю запевнити Вас, Пане Президенте, що переважаюча більшість еміграції нашої перейнята глибоко патріотичними настроями і всіми силами готова підтримувати те діло, яке Ви очолюєте і в якому під Вашим проводом я маю честь брати близьку участь. Конференція і доповіді з місць це безперечно довели.

Прийміть, Пане Президенте, запевнення в моїй глибокій пошані і відданості

О. Ш у л ь г и н (—),
голова Головної Еміграційної Ради.

3 міжнароднього життя.

— Новий американський президент.

Одбулися вибори президента Сполучених Штатів Північної Америки. Як відомо читачам з газет, сучасний президент Гувер, кандидат республіканської партії поніс поразку, а на його місце вибраний його противник, представник партії демократів, Франклін Рузвельт. Перемогли демократи не тільки на президентських виборах, але й на цілому американському парламентському і адміністраційному фронті. Бо одночасно з виборами президента йшли вибори 34-х губернаторів штатів, себ-то місцевих президентів; далі — загальні вибори до федеральної палати депутатів, а тако-ж третини цілого числа членів американського сенату. Однин політична Америка начеб-то змінила своє обличчя, з республіканської ставши демократичною, бо ця остання партія має за собою більшість губернаторів, більшість голосів у сенаті (на 96-59), колосальну більшість у палаті (на 435—314), а на чолі Штатів поставила свого президента, так само обраного великою більшістю — 20 мільйонів голосів проти 14-ти.

Така зміна для Америки — це повинна, бо за останні десятиліття відбувалась вона майже з мстодичною правильністю. Помічено, що звичайно республіканці утримують за собою посаду президента на протязі трьох легіслатур, а потім вона переходить до рук демократів, які, в свою чергу, володіють нею дві легіслатури підряд. Так сталося й на протязі минулих двадцяти літ. В р. р. 1912—1920 президентуру мали демократи (дві легіслатури Вудро Вільсона), в р. р. 1920-1932 президентами були республіканці (останній Гувер), а тепер з обранням Рузвельта знову настала черга демократів, як гадають, на вісім літ. Помічено тако-ж, що в часи економічного розвитку і щасливої фінансової кон'юнктури в Америці урядують республіканці, а за часів лихих там вибірають демократів. Це останнє зв'язують з тим, що республіканська американська партія подекуди забарвлена рисами консерватизму, а партія демократів має в собі певні елементи мілличности, властиві всім ліберальним течіям. Тоб-то, мовляв, за добрих часів у кермі влади мусять стояти люди, до змін неохочі, а в час лихоліття потрібні люди, що мають волю до необхідних змін.

Явна річ сама собою, що ці зміни в Америці не можуть бути проникливі й глибокі, торкаючися самих основ традиційного там республікансько-демократичного режиму. Як то було вказано свого часу на цьому місці, обидві американські партії свою республіку й свою демократію високо шанують, вважаючи їх всенародніми цінностями, і між собою сперечаються лише що-до часових методів та засобів урядування країною, та й то лише в площині, головним чином, економічно-фінансовій і лише почасти в сфері закордонної політики. Люде-ж, що мають нахил до зміни сучасного американського режиму, стоять там впрост по-за межами політичного життя. Як не дбають, скажемо, московські наймити заварити в Америці комуністичну кашу, вони навіть в час найтяжчої кризи й найгострішого безробіття, навіть серед негрів не могли закласти скільки будь помітних організацій. Так само і соціалістична партія, що вже давно має свою організацію в Америці, на останніх виборах президента збрала для свого кандидата пічкмений, порівнюючи, відсоток голосів, до того-ж вербуючи їх майже виключно по великих містах серед скупчених там недавніх виселенців з Європи, які ще не пристали як слід до американського політичного життя, не перейнялися ще американським політичним психологією.

Найбільший інтерес для Європи, а за нею і для цілого світу, з усіх вказаних змін представляє поява нової людини на посаді американського президента.

Причина лежить у тому, що американський президент, згідно з конституцією Штатів, не являється, як його європейські колеги, лише репрезентативною фігурою державного комплексу, а має фактичну, на законі

засновану силу керувати цілою внутрішньою і зовнішньою політикою своєї великої країни. Він стоїть на чолі всієї виконавчої влади у сфедерованих Штатах, він призначає всіх міністрів, які відповідають лише перед ним, а не перед парламентом; він так само призначає вищих федеральних суддів, всіх вищих урядовців, цивільних і військових, він тако-ж своєю волею вибірає і призначає усіх американських послів закордоном. Перед парламентом президент за свою політику не відповідає. Навпаки, сам парламент до певної міри підлягає президентові, бо має він право ставити своє veto на всі рішення парламентські і для того, щоб перебороти оте президентське veto парламент мусить двічі підряд в обох палатах більшістю двох третин голосів прийняти свою постанову, оспорену президентом. З усіх верховних прав лише право ратифікувати договори, проголошувати війну та заключати мир виїнято із компетенції президента і передано до прерогатив американського сенату. Тому то всяка зміна на посту американського президента, хоч би навіть і не партійна, а тільки персональна, має своє значіння, бо завжди йде в супроводі з певною зміною цілої політики Сполучених Штатів.

Цього разу настає зміна не лише персональна, але й партійна. Персонально Гувер та Рузвельт, як здається, цілком одмінні люде.

Гувер, скромного походження, фахівець-інженер світового порядку, був людиною новою для американського політичного світу. В пресі про нього часом навіть говорили, що він більше англієць, ніж американець, і винесли його на президентуру сили банків та великої індустрії, зв'язані з республіканською партією. В Європі вважали його, так мовити, європейцем, який буде дбати про наближення Америки до справ старого континенту, і в тому значно помилилися. Гувер виразно від судо американську здержливу і остронню політику що-до Європи, може як раз тому, що в ньому запідозрювали європейця. За його часів Америка, як високим муром, одгородилася од старого світу митовим цілом і тим спричинилася до збільшення економічної й фінансової кризи і в Європі, і в себе.

Рузвельт походить з родини, що належить до верстви старої американської політичної аристократії, та члени якої, представляючи ту чи иншу партію, грали вилатну ролю в житті Сполучених Штатів. Так, дядько Франкліна Рузвельта — Тодор Рузвельт тридцять літ тому з честю заступав посаду президента, яку для нього здобула республіканська партія. Його племінник, що вже тоді був наближений до партії демократів, так само дійшов зараз до президентури, лише з протилітної сторони. Виховання Рузвельт дістав гуманітарне й чисто американське; по-за Америкою перебував не по справах, як Гувер, а лише, як турист, або, — в часи війни, — як відпоручник американського уряду. Голосували за нього фермери, ріжного роду мійські середні верстви, взагалі малі люде, кризою найбільше скривджені, вірячи в те, що він їх виведе на ліпшу дорогу. Що-ж до Європи, то саме тому, що Рузвельт, так мовити, стопроцентний американець, що його ніхто з цього боку ні в чому запідозрювати не може, рухи його не будуть зв'язані, інтереси не будуть затамовані.

Персональні одмінні між Гувером і Рузвельтом, без сумніву, матимуть свої наслідки, але поки-що в Європі їх не обраховують. А це тому, що 8-го поточного листопаду, кажучи офіційно, ніяких виборів президента не було. Вибіралися лише виборці, які на своєму з'їзді мають справді вибрати президента лише 4-го близького січня. Жадного сумніву немає в тому, що обраний буде саме Рузвельт, бо, згідно з американським законом, виборці мають категоричний наказ вибрати тільки його, а не когось иншого, але офіційно того ще не сталося, хоч сам Гувер уже гратулював йому і навіть закликав для пересправ що-до де-яких виступів Америки закордоном. Обраний 4-го січня, Рузвельт ще й тоді не зразу стане фактичним президентом, бо перейме цю посаду лише через два місяці, тоб-то 4-го березня майбутнього року, коли тільки Гувер не виконає свого плану передати йому владу зараз же після офіційного його обрання 4-го січня.

Тому то Європа поки-що персональної зміни в рахунок не приймає, а говорить лише про зміну партійну. Що можна чекати від того?

Один, відповідно менший наслідок, вже наближається. Це — одміна так званого сухого режиму. Америка стане мокрою, тоб-то американці будуть вільно пити спиртові напої. Це не така мала річ для Європи, бо вже на сьогодні готуються висилати до Америки своє пиво німці та чехи, своєї вина — французи, віскі — англійці й т. п., і цей факт викликав певне оживлення на біржах безробітних у певних країнах старого континенту.

Друга далеко більша річ, це — зниження митного ціла, що дало б можливість Європі висилати свою продукцію до Америки. Але ця реформа, хоч і стоїть вона на демократичній платформі, не може перейти зараз-же й без підготовки, і на неї треба буде ще почекати.

Третя, так само дуже важлива річ, це — скреслення чи зниження воєнних боргів Європи Сполученим Штатам, що стоять перешкодою по дорозі економічного відродження старого світу. Що-до цієї справи, то в ній вже розпочато чисто офіційні кроки, бо майже всі європейські держави — американські боржники, на чолі з Англією та Францією, в час, коли писано ці рядки, переслали свої ноти до Вашингтону. Що вирішить Америка, поки-що не знати, але як раз для розваги над цією справою Гувер запросив до себе Рузвельта, аби вирішивши її так або інакше, говорити не лише од свого імені, але й іменем свого фактичного заступника.

Крім цих та інших більших і менших економічних перспектив, зв'язаних із зміною американського президента, в європейській пресі зважені й перспективи чисто політичного характеру, як зміна ставлення Сполучених Штатів до Ліги Націй, до проблеми розбросання, до Німеччини й Франції і т. ин. Для нас, українців, найцікавішим з того являється вказівка на можливе ставлення нового президента до СССР та до Японії. Рузвельт не наче б то має нахил до того, аби, закинувши вороже становище що-до японських планів на азійському сході, зговоритися з Японією мирним шляхом на ґрунті співробітництва і розподілу інтересів. Що-ж до СССР, то, як здається, новий президент не має жадної охоти продовжувати ту лінію політики, на яку хотів був стати Гувер перед самою своєю поразкою. Принаймні, лідери демократичної партії, говорючи за Рузвельта, в рішучий спосіб уже встигли протестувати проти нав'язаного їм частиною преси бажання нав'язати близькі зносини з большевиками й визнати СССР.

Observer.

З широкого світу

— В Білгороді відбулася конференція начальників штабів югослов'янської, чесько-словацької і румунської армій.

— До Данії проїхав з Царгорода через Францію Троцький читати лекції датеьким соціялістам.

— Большевики планують велике скорочення штатів урядовців. Звільнених з посад пошлють працювати до колхозів і совхозів.

— У наслідок совітських вимог латвійська влада перевела арешти серед російських монархістів-емігрантів.

— Новий японський бюджет виказує 780 міл. ен дефіциту.

— Австралійський уряд одправив до Кампінської округи військову експедицію з гарматами проти 20.000 струсів, які толочать хліб і всі засіви.

— В Римі освячено церкву, призначену папою для росіян-католиків.

— Шведський уряд призначив комісію для вироблення плану скорочення фабрикування зброї приватними підприємствами.

— Консорціум японських банків дав Манджуто позику в розмірі 30 міл. ен на 5 років по 5 відс.

Хроніка.

З життя української еміграції.

У Франції

— «Між двох сил» в Омекурі. В неділю 30 жовтня с. р. місцевим Драматичним Т-вом під режисурою п. Тарнавського та з участю мистецьких сил Кнютанжської колонії було виставлено «Між двох сил» В. Виниченка. П'єсу цю було вибрано тому, щоб нею відмітити 15-ті роковини заснування української армії. Після вистави відбувся бал. Адміністрація належала до зв'язку Т-ва б. Вояків Армії УНР в Омекурі.

П'єса пройшла добре, не дивлячися на те, що в ній приймали участь нові члени-аматори, що вперше виступають на сцені. Добре провели свої ролі пані Здеба, Тарнавська, Прозорова, п. п. Тарнавський, Ткаченко, Росінський та інші.

— З життя Т-ва б. Вояків Армії УНР. Секретарь Т-ва п. М. Ковальський відбув подорож до філії Т-ва в Альзасі.

Кнютанж. 1-го листопада відбулися збори філії, на яких секретарь Т-ва подав інформації з життя Т-ва. Філія Т-ва живе своїм життям, поволі розширюючи свою діяльність. Новий уповноважений Т-ва п. Руденко має першим своїм завданням перевести в життя постанову зборів про придбання прапора філії.

Оден-ле-Тіш. Того-ж дня відбулися збори філії Т-ва в Оден-ле-Тіші, на яких секретарь Т-ва інформував членів філії про життя Т-ва. Філія в Оден-ле-Тіші, сильна по своєму складові, вже спромоглася на свій прапор, прекрасно зроблений, хоч фінан-

совий стан членів є значно гіршим, ніж по других філіях. Часткове безробіття та зменшення заробітної платні відбивається тяжко на матеріальному стані членів філії.

Омекур. 2-го листопада в Омекурі так само відбулися збори членів Т-ва, на яких секретарем Т-ва п. М. Ковальським, було подано інформації.

— 11 листопада в Парижі. На свято 11 листопада вперше французькою Федерацією було запрошено представників Т-ва з прапором в Парижі. Українська делегація складалася з сотн. Шмалія, що ніс прапор, п. п. Ковальського, Бордюгівського та Куприненка. Прапор йшов на чолі колонії Федерації, і було його поставлено біля могили Невідомого Вояка, під Триумфальною Аркою на площі Етуаль, де він стояв на протязі цілої церемонії та параду.

— 11 листопада в Діжоні. На запросини місцевих комбатантів група членів Т-ва на чолі з п. Ховхуном, разом з кількома громадянами, прийняла участь у поході 11 листопаду в Діжоні та поклала пальму на пам'ятник полеглим французам у велику війну. Місцева преса прихильно одмітила цей факт («Le Progrès de la Côte d'Or»).

— 11 листопаду в Монтаржі. Філія Т-ва б. Вояків Армії УНР в Шалеті на запросини місцевих комбатантів прийняла участь в поході 11 листопада в Монтаржі, куди з'явилася в повному складі, разом з прапором філії. Стосунки філії з місцевими комбатантами кріпнуть що далі, то більше і треба побажати, щоб ці зв'язки поглиблювалися далі. Участь наших вояків було відмічено місцевою газетою «Le Gatinais».

— Відзначення листопадових днів в Шалеті. 19 листопаду с. р. Громадою в Шалеті разом з філією Т-за б. Воляків було влаштовано збори, присвячені листопадним дням. Голова Громади п. Левицький одрив збори короткою промовою, в якій згадав про значіння 1-го листопада — проголошення самостійности ЗУНР — та 22 листопада — ростріл 359 героїв, що загинули під Базаром. Після цього присутні вшанували мовчанкою всіх українців, що полягли в боротьбі за волю батьківщини. Далі слово взяв п. М. Ковальський, що в довшому докладі висвітлив історію й значіння цих двох подій для нашої боротьби. Після нього п. Татаруля, голова філії Т-за б. Воляків, прочитав твір п. Є. Маланка, присвячений Невідомому Українському Волякові. Співом національного гімну закінчилися ці збори.

— Пожертви на Бібліотеку ім. С. Петлюри в Парижі (продовження). На підп. лист ч. 571, збірка п. Денисюка в Сен-Дені: пп. Денисюк та Микитенко по 10 фр.; по 5 фр.: пані Микитенко, пані М. Смалъ, пані В. Цисаревич і пп. Чернявський Іван, Кисілів, Чернявський, та 3 фр. п. Коренький.

На підп. лист ч. 570. Збірка п. С. Кремія (Франція). По 5 фр.: В. Бойко, Ст. Затильний, М. Ільчишин, М. Цордан та Ів. Пасічник. По 10 фр.: Ів. Круп'як і Дм. Водяний. С. Кремій — 20 фр.

На лист ч. 418., покладений в читальні Бібліотеки: Дем. Антончук — 61 фр., Маланко — 20, Пивовар — 1.50, Ліпа й Тимошенко по 2 фр., Козачок — 4, Сарабаха й Гмиря по 5 фр., і по 10 фр.: Д. Даниленко, М..., Пороїцало, Ів. Радавець, Н. Могильницький, П. Данилко, П. Манжура та п. С. К.

На лист ч. 592, збірка п. І. Софроненка серед членів Громади в Еш (Люксембург): І. Софроненко — 25 б. фр., Е. Петренко і Лютенко по 15 б. фр. По 10 фр.: С. Шкрабій, Р. Рогоз-

ний, Гайсн, Чуб, С. Кастьянів, В. Артищук і Ів. Пилешко. По 5 фр.: Фр. Гільберт, В. Годфруа, В. Яворський, В. Федчук, Ів. Зборядський, Матильда Рот, Тарноградський, Ташко, М. Івашенко, П. Потапенко, Т. Мельничук, Байкай і Арсен Винниченко. Серед жертводавців 5 чужинців.

На лист ч. 582, виданий Укр. Громаді в Кресо. По 5 фр.: Гришкевич, І. Кислиця та NN (підп. нечиткий). По три фр.: Романюк, Козловський, Кармалюк, Лузанів. П. Сурик — 4 фр., та по 1 фр.: Сабардак, Бакум і Рева.

На лист ч. 599, збірка п. Дм. Кульченка в Парижі: Стороженко — 20 фр., Гаврилишин — 10, по 5 фр.: М. Антоненко, Гмиря, Горбатий, П. Манжура. Юрків — 3 фр., та по 2 фр.: п. А., Невідомий, Л. С.

На лист ч. 539, збірка в Укр. Громаді в Шалеті. По 15 фр.: пп. Мороз і Щербина. По 10 фр.: М. Левицький, Бушило, Хоменко і Сачок. По 5 фр.: Гутовський, Стоцький, Денисенко, Гербанівський, Долотій, Марушак, Реган, Мапляк, Пашин, Кастирів, Буц, Ар. Марушак, Свенціцький, Мар, Бауца, Матієнко, Ковган, Кмит, Шкробаль, Лечук, Фед. Марушак, Олійник, Максименко, Босій, Павловський, Грушенький, Зінковський, Вертій, Хилько, Мандрика, Оніпко, Попів, Шаповал. Донців — 4.60. Татаруля — 2, Нетреба — 3, Роговий — 2, С. Марушак — 2, та Іщук — 2 фр.

— Загальні збори Української Громади в Канах. Загальні збори Української Громади в Канах мають відбутися 27 листопада с. р. о год. 16 в Café Brasserie de la Régence, Bd Carnot, 6, з таким порядком денним: Обрання Управи та Ревізійної Комісії, і урегулювання взаємодносин поміж членами.

— Розшукус Сава Фоканів (бувш. старшина української армії за Центральної Ради і потім мобілізований денікінською армією), що тепер утік з Соло-

веської каторги, — свого брата, який був евакуований разом з армією Врангеля і тепер, ніби, знаходиться у Франції. Відомості — до редакції «Тризуба».

У Польщі

— Український Науковий Інститут у Варшаві влаштовує виклади:

20. XI. 1932 р. Проф. О. Шульгин: Патріотизм Ж. Ж. Руссо в його творах та листуванні.

4. XII. 1932 р. Инж. В. Вельгорський, директор Інституту Східної Європи у Вільні: Національна і державна проблема Прибалтики.

11. XII. 1932 р. Я. Токаржевський-Карашевич: Гетьман Пилип Орлик.

Виклади відбуватимуться в салі Східного Інституту, вул. Мьодова 7, II п., год. 5—7 веч. Вступ безплатний.

— В Головній Управі УЦК. 27 жовтня с. р. від Головної Управи їздила до Лодзі делегація в складі голови п. Миколи Ковальського і полк. Михайла Садовського. Делегацію в Лодзі було прийнято паном воеводою та начальником відділу опіки вєводства. Делегація змалювала перед ними тяжкий стан українських емігрантів, що замешкують в українській станиці при м. Каціші, і склала на руки п. воеводи меморандум в справі можливої допомоги станичанам.

Воевода п. Яшчолт, начальник відділу опіки п. Ягелло та його помішник п. Пшедпельський дуже уважно віднесли до потреб станиці і приобіцяли всяку можливу поміч. Наразі уділено вєводством грошеву допомогу в 400 злотих для харчування дітей.

Використовуючи свій побут у Лодзі, делегація відвідала разом з тим ряд українських емігрантів, що ведуть провід у місцевій українській колонії, і при цій нагоді інформувала місцеву еміграцію в ріжних справах, які їх цікавили.

— На засіданні Головної Управи 24 жовтня с. р. ухвалено заснувати в українській станиці при

м. Каліші притулок для українських сиріт. В цьому притулку в першу чергу буде поміщено двох дітей козака Семченка та трьох дітей козака Магальяса.

— На прохання Головної Управи прийнято на теологічний відділ Варшавського університету вільними слухачами 6 матурантів української гімназії ім. Т. Шевченка в українській станиці.

— На засіданні 31 жовтня с. р. ухвалено делегувати члена Управи полк. М. Садовського на загальні збори відділу УЦК у Сосновцю, та п. В. Краснополського — на організаційні збори представників від варшавських українських організацій для обговорення справи святкування річниці смерті гетьмана Івана Мазепи та ювілею видатного українського письменника Богдана Лепкого.

— Відділ УЦК у Лодзі. В управі відділу в Лодзі з приводу виходу зі складу управи члена її п. Миколи Плахарного, 20 вересня с. р. переведено новий розподіл функцій поміж рештою членів управи, після чого склад управи тепер виглядає так: підполк. Іван Нагнибіда — голова, п. Василь Радченко — секретар, п. Денис Кравчук — скарбник. Цей склад Головна Управа УЦК затвердила.

— Відділ УЦК у Луцьку. Головна Управа УЦК на засіданні своєю 14 жовтня с. р. ухвалила організувати в Луцьку відділ УЦК. Тимчасову управу відділу затверджено в такому складі: полк. Андрій Долуд — голова, сотн. Микита Гнатенко — скарбник, сотн. Микола Сувчинський — секретар.

— Відділ УЦК в Острозі. З причини виїзду з Острога більшої кількості емігрантів, Головна Управа УЦК закрила цей відділ ухвалою на своєму засіданні 24 жовтня с. р.

— Вечірка Союзу Українок - Емігранток у Польщі. В суботу 5 листопада с. р. в салі Т-ва Учителів у Варшві відбулася вечірка-концерт Союзу Українок-Емігранток, прибутком з якої було призначено до

фонду Міжорганізаційного Комітету допомоги українським безробітним емігрантам у Польщі.

Вечірку було розпочато концертом в підліом, в якому взяли участь паніі — Валійська та Липовецька, і панове — Любанський та Ольховий.

Після концертної частини відбулися танці, які затяглися до ранку.

У Чехословаччині.

— Перший з'їзд Союзу Українського Соціалістичного Заордонного Союзу 30 жовтня с. р. в Тиршовому домі у Празі відбувся 1-й з'їзд українського соціалістичного заордонного. В з'їзді взяли участь делегати 7 соціалістичних гнізд, а також і поодинокі українські соколи, що розкидані по різних місцях ЧСР і є членами чеських соціалістичних товариств.

З'їзд почався о 10 год. 30 хв. ранку урочистим відкриттям у присутності запрошених гостей. Голова тимчасової управи Союзу побр. інж. В. Прохода, відкриваючи з'їзд, вітав усіх присутніх в імені Союзу та виголосив промову на тему «Завдання українського соціалістичного заордонного». Далі зложили свої привітання: староста чеського сокола в Празі-Нусле побр. Ед. Таборський, бувший командуючий армією УНР і начальник командант української Галицької армії ген.-поручник М. Омелянович-Павленко, президент ЦЕСУС'а д-р В. Орелецький, представник українського пласту на еміграції В. Яцишин, представник Союзу Українських Емігрантських Організацій в ЧСР інж. М. Ніцкевич та інші. Зачитанням писемних привітань та телеграм, та відспіванням соціалістичного гімну закінчилася урочиста частина з'їзду.

О 2-й годині після полудня почалася ділова частина з'їзду. Першою точкою було читання статуту союзу, затвердженого земським урядом в Празі 2. VI. 1932. Якраз в цей час завітав на з'їзд бувший диригент Української Республіканської Капели О. Кошиць.

На привітання голови з'їзду проф. Кошиць відповів довшою чулою промовою й склав свої побажання успіху в праці з'їзду. Потім було обрано Управу Союзу, Ревізійну Комісію та Суд. До Управи ввійшли: інж. В. Прохода — голова, інж. П. Цісар — перший місто голова, Е. Городський — другий місто голова, В. Забавський — начальник, д-р М. Масюкевич, культурно-освітній референт, інж. С. Черняхівський — справник, О. Чучкевич заступник справника, інж. А. Турянський — фінансовий референт, д-р Якубівський — секретар. Після звітів членів тимчасової управи Союзу були подані звіти з діяльності соціалістичних гнізд — членів Союзу. Зокрема заслуговує уваги молоде соціалістичне гніздо в Пардубицях, що складається переважно зі звичайних робітників, бувших стрільців укр. Гал. армії, яке під проводом свого голови побр. інж. Ю. Синявського має гарні вигляди на майбутнє. Наші заокеанські гнізда в Аргентині (Буенос-Айрес, Ля Фальда, Кордоба), не дивлячися на страшну господарську кризу, сумлінно працюють над соціалістичним вихованням своїх членів, хоч тяжке безробіття й надзвичайно утруднює умови їх праці. Що торкається решти гнізд у ЧСР, то всі вони майже виключно складаються з української студійної молоді й виявили належну активність у своїй чинності, особливо в підготовчій праці до участі в IX всесоціалістичному з'їзді в Празі. З'їзд намітив наступний план діяльності на майбутнє:

1) Поширення соціалістичної ідеї серед української еміграції, організація й підтримка українських соціалістичних гнізд та об'єднання чинності українських соколів, що в наслідок своєї розпорошеності входять до інших слов'янських соціалістичних товариств, яко поодинокі особи.

2) Підтримання й надалі як найтісніших зв'язків з Чехословацькою Соціалістичною Громадою (Ч. О. С.) та посередництвом в нав'язанні ближчих взаємовідносин імж українським соціалістичним в Краю

та чехословацьким сокільством.
3) Праця в душі слов'янської сокільської ідеї та нав'язання зв'язків зі Союзом Слов'янського Сокільства.

З'їзд заслав привітальну телеграму п. президентові ЧСР проф. Т. І. Масарикові та привітання ЧОС, Соколові-Батькові та проф. І. Боберському, бувшому довголітньому голові Сокола-Батьна.

Закінчився з'їзд о 7 год. вечера. Учасники з'їзду відходили з Тиршового дому з почуттям великої відповідальности перед виконанням намічених завдань, твердо переконані, що цей І-й з'їзд є новим важливим етапом на шляху організованої чинности українського сокільства закордоном.

В Англії

— До будови Українського Дому в Празі. У відновдні на відозву Українського Музею в Празі до українського громадянства, Українське Пресове Бюро в Лондоні у спеціальному комунікаті від 12 листопада с. р. повідомляє :

«Українські Бюра в Лондоні й Женеві, які від початку свого існування ведуть працю для загально-української справи, вітають з радістю почин цього великого діла і мають надію, що будова цього дому не затягнеться з браку фондів на роки, але розпочнеться ще цієї весни, щоб в найближчу осінь можна було відсвяткувати радісну хвилю відчинення Українського Дому.

Українське Бюро в Лондоні звертається до українського громадянства з закликком переводити збірки на ту ціль. А щоб цей заклик не кінчати словом, але ділом, Українське Бюро зобов'язується асигнувати своїх 100 доларів аж до висоти між 2.000 і 3.000 доларів до кожних 100 доларів, зібраних українським громадянством і переданих скарбникові Управы.

У Німеччині.

— В Українським Науковим Інституті в Берліні 18 листопада с. р.

відбувся доклад українською мовою п. д-ра М. Антоновича на тему «Історичний фон заходів Капніста».

В Бельгії.

— Звіт Допомогового Фонду безробітним Демократичної Громади Українських Емігрантів у Бельгії. Поступило від п. д-ра А. Варкентіна і М. Тихомірова з Вініпегу (Канада), бувших урядовців надзвичайної дипломатичної місії УНР у Бельгії та Голандії — 250 б. фр. До скарбниці Громади поступило тако-ж від Головної Еміграційної Ради 200 фр. фр.

Всім жертводавцям Управа Громади складає велику й щирю подяку.

Україно-кавказько-туркестанське свято в Комітеті France-Orient у Парижі

5 грудня с. р. в Комітеті Франс-Оріан у Парижі має відбутися україно-кавказько-туркестанське свято, програм якого складено так: засідання комітету Франс-Оріан, спільне сидання, лекція проф. О. Шульгина, концерт і етнографічна виставка.

На виставці можна буде виставляти різні національні речі, як-то вишиванки, килими, посуд, дерев'яні вироби, матерії, картини, ласощі, книги, художні листівки й т. д., навіть на продаж.

Українські експоненти, які б бажали щось дати на виставку, можуть звертатися за справками до члену комітету Франс-Оріан п. Косенка на адресу редакції «Тризуба».

Крім того, комітет Франс-Оріан проектує зробити в своєму пишному помешканні постійну виставку зразків національної продукції різних народів Сходу, що те-ж може бути дуже інтересним як для українських кустарів-емігрантів, так і для українських виробників.

Плани III Інтернаціоналу

— У Москві відбувся 12-ий конгрес III Інтернаціоналу, на якому були присутніми всі видатніші більшовики. Усі засідання провадилися таємно і за потрібною охороною агентів ГПУ. Пресі було заборонено писати про всі справи, які на конгресі обмірковувалися, але все-ж таки деякі відомості до преси про цей конгрес дісталися.

III Інтернаціонал обмірковував головним чином положення на Далекому Сході і в Німеччині. Що-до Далекého Сходу, вирішено діти на видимі уступки Японії, але разом з тим посилити пропаганду в Китаї, кинути великі суми на пропаганду в самій Японії

і в Манджурії, в останній особливо на пропаганду серед японської армії. Звернено велику увагу на революціонування Кореї і на пропаганду серед українців на Зеленому Кліні, а рівно-ж на боротьбу з українськими еміграційними організаціями в Манджурії. Що-до Німеччини, вирішено використовувати безробітніх, прохати якомога більше своїх комуністичних агентів до гітлерівських озброєних відділів, підтримувати перегляд договорів і скасування Гданського коридору.

Що-до Англії й Франції, то вирішено кинути найбільші засоби на агітацію у війську, флоті і в колоніях. Всього на пропаганду асигновано 200 мільйонів рублів з совітського бюджету.

Зміст.

Париж, неділя, 27 листопада 1932 року — ст. 1. М. С. л. Пам'яті М. Лисенка — ст. 3. Х. Копонейко. М. В. Лисенко — ст. 5. Ф. Стешко. М. Лисенко — співробітником болгарського музичного часопису — ст. 11. Праця II конференції Української Голубної Еміграційної Ради — ст. 16. Observer. З міжнародного життя — ст. 24. З широкого світу — ст. 26. Хроніка. З життя української еміграції. У Франції — ст. 27. У Польщі — ст. 29. У Чехословаччині — ст. 30. В Англії — ст. 31. У Німеччині — ст. 31. У Бельгії — ст. 31. Україно-кавказько-туркестанське свято в Комітеті Франс-Оріан у Парижі — ст. 31. Плани III Інтернаціоналу — ст. 32.

Т-ВО Б. ВОЯКІВ АРМІЇ УНР У ФРАНЦІЇ

афілійоване до Національної Федерації Т-в Інвалідів, Жертв Війни та б. Комбатантів.

Субота 26-го листопада 1932 року

в салі Дому Бельгійського Інваліда в Парижі 59, rue Vergniaud, Paris 13.

Метро: Glacière та Corvisart

К О Н Ц Е Р Т

на користь безробітних членів Т-ва

Хор Т-ва б. Вояків Армії УНР під орудою п. М. Ковальського з участю нашого славного артиста бандуриста В. Ємця.

Початок о 9 год. веч. Білети — 10 і 5 фр.

Редакція і адміністрація: 42, rue Denfert-Rochereau, Paris-V
Tél. Danton 80-03.

Для переказів у Франції: «Le Trident», chèque postal 898.50, Paris.

Редагує — Комітет.

Адміністратор: Іл. Косенко

Le Gérant: M-me Perdrizet.